

החיים בסהרונים, 2009

1,700 גברים, נשים וילדים שוהים במתקן "סהרונים" הסמוך לקציעות, מסתנני-גבול שהגיעו לישראל מסודן, אריתריאה וארצות מערב אפריקה ■ שירות בתי הסוהר נותן מענה להחזקתם הזמנית במשמורת חוקית, תוך דאגה לבטחונם ולרווחתם החומרית והנפשית ■ אתגר הומניטארי חשוב, קשה ומורכב

ולפיקוח על תנאי האנשים והטיפול בהם. כלילה מואר המתקן באור חזק, הנראה למרחק עשרות קילומטרים מדבריים, מאיר את האפלה ולעיתים את הדרך למי שכבר התייאש, נרדף עד צוואר ומוכן לוותר על המשך הבריחה במחיר הצלת חייו.

יעד למחפשי עבודה

מתקן 'סהרונים' נפתח לראשונה ביולי 2007, בעקבות החלטת השר לבטחון הפנים דאז, אבי דיכטר, להטיל את האחריות על הטיפול במסתנני הגבול על שירות בתי הסוהר. חלפו מאז שנתיים, בהן דובר רבות על מציאת פתרון הולם, אך בינתיים נאלץ שב"ס ליצור יש מאין מסגרת פיזית וארגונית שתתן מענה להחזקתם הזמנית, במשמורת כדין, של אלפי מסתננים שהגיעו לישראל דרך גבול מצרים. כל זה קרה לאחר שאגף אחד ב'קציעות' לא היה מסוגל להכיל עוד את המספר ההולך וגדל של מסתננים.

'סהרונים' ממוקם מזרחית לבית הסוהר והוא בנוי משישה אנפים, ארבעה עבור גברים ושניים עבור 160 הנשים ו-17 הילדים, בני שנה וחצי - ארבע. שירות בתי הסוהר לקח על עצמו לנהל את המתחם באופן שיבטיח את בטחונם האישי של השוהים בו.

גונדר-משנה טוביה מליחי, מפקד מתקן 'סהרונים', הגיע לכאן מ'קציעות' בנובמבר 2008. כאן גילה את מה שמעטים יודעים. לא מדובר,

גונדר-משנה טוביה מליחי

"רק לסודנים ולאריתראים יש הגנה מטעם האו"ם"

מאת: עין-יה גבע

סלומון חצה את הגבול מאריתריאה דרך סודן, עד לגבול מצרים-ישראל. ויקטור הגיע לאותה נקודת גבול ממש מטנג'יר. דניאל עבר מדבריות בדרך עקלקלה מחוף השנהב, חולצת הטריקו שלו מסתירה צלקות איומות שחרכו בסכין מלובנת את גופו. על מי שגרם להן הוא מדבר רק לפעמים עם העובד הסוציאלי. הנרי ניסה לשים קץ לחייו, מיואש מהמצב אליו נקלע, אחרי שחשב שימצא מהר עבודה בישראל. אבל, בין לבין גם נולד כאן אלברט, שאמו קראה לו על שם סגן-גונדר אלברט אזולאי, מפקד מתחם ב', ונולדה גם אתי, שאמה קראה לה באהבה רבה על שם קצינת החינוך רב-קלעי אתי הנגבי, שכל הנשים כאן קוראות לה 'מאמא'.

אמצע היום במתקן 'סהרונים' שעל יד בית הסוהר 'קציעות', חולות חלוצה, דרומית לרצועת עזה ומזרחית לגבול ישראל-מצרים. אמצע הקיץ, והחום מעפיל לטמפרטורות גבוהות כמו שרק אנשי הנגב מכירים, עם היושב האופייני ואיזו רוח קלילה שמצליחה להטעות, רק לרגעים. אפשר לצוד במבט עין את המשאית המחלקת מזון שלוש פעמים ביום ל-1,700 הגברים, הנשים והילדים האפריקנים המוחזקים במתקן, ואשר נמצאת למעשה בתנועה מתמדת, מבוקד עד ערב. אפשר לראות את אנשי או"ם וצוות הצלב האדום, המגיעים לכדיקה

מיתון מאבקי כוחות

שיחה עם רב-כלאי ברוך טוביה, קצין המודיעין של סהרונים

שירות בתי הסוהר לקח על עצמו אתגר הומניטארי ומחויבות כבדת משקל, לדאוג לבטחונם ולשלומם של אלפי מסתננים. מכיוון שחלקם מגיע גם ממדינות עוינות, מדובר ללא ספק גם באתגר בטחוני. לכן, עבודת המודיעין היא אחד המרכיבים החשובים והמשמעותיים, שלא לומר הקריטיים, הנוגעת לסדר היום ולמשמעת ב'סהרונים'.

רב-כלאי ברוך טוביה, קצין המודיעין של 'סהרונים', אחראי לזיהוי מאבקי כוחות בקרב הקבוצות האתניות השונות, זיהוי ואיתור נתיבי הסתננות מסודן ואריתריאה וממערב אפריקה לישראל. "אנחנו מתמקדים בכוונות בריחה, כוונות התאבדות והברחות", הוא מסביר.

ניתן לומר ששב"ס לא יכול היה למצוא סוהר מתאים יותר מטוביה לתפקיד. עם רקע של עובד סוציאלי, בעצמו בן העדה האתיופית, משלב טוביה הרבה אמפתיה ורצון טוב במגעיו עם הפליטים, יחד עם תוכנות וחומרים מקצועיים

רב-כלאי ברוך טוביה

חדים, שלא לדבר על הניסיון המצטבר הרב שלו בטיפול במסתננים עוד ב'קציעות'. טוביה מתשאל כל מי שנקלט ב'סהרונים'. "אני בודק הלכי-רוח ואם יש מגמות שליליות בקרב המסתננים, ומאתר ניסיונות להתחזות, למשל, לפליטים ברי-הגנה על ידי האו"ם. האתיופים מנסים להתחזות לאריתראים, פליטים מצ'אד מנסים להתחזות לסודנים ולדארפורים, ויש ניסיונות להתחזות גם לסומאליים כי לחלקם יש חסיונות". עם הזמן, מספר טוביה, הוא למד לזהות את המוצא על פי תווי הפנים, מבנה הגוף וסמיכות או דלילות השיער. "הסודנים, למשל, גבוהים וכהים יותר, שיערם קצר ומסולסל יותר, האף ארוך, גדול ורחב יותר, בהשוואה לאחרים". כמוכן, יש שוני גם במבטא.

השמועה על היכולות של טוביה כבר עשתה לה כנפיים בקרב המסתננים, ויש לו מבחר סיפורים משעשעים על ניסיונות התחזות למיניהם. "מצד שני, אני שומע סיפורים כל כך קשים על הברחות, על הרעב ועל מלחמת אריתריאה-אתיופיה שגבתה קורבנות משני הצדדים. אני שומע איך פליטים נאלצו לברוח מאתיופיה לסודן, ואי אפשר שלא לכאוב את כאבם. אני משתדל להיות להם לאוזן קשבת, מחד, ולהעביר את המסר החד-משמעי של משמעת שב"ס, מאידך. העובדה שכולם שוכנו ביחד ואין הפרדה אתנית היא מסר ברור למיתון מאבקי הכוחות. המסר העיקרי הוא שעצם הימצאותם כאן מחייבת אותם להתנהגות ההולמת את כללי המיתון".

רב-כלאי ברוך טוביה: "אנחנו מתמקדים בכוונות בריחה, כוונות התאבדות והברחות"

הוא מספר, על סודנים או פליטי חבל דארפור בלבד. מתברר שישראל היא יעד למחפשי עבודה, למשתמטים משירות צבאי בארצותיהם, לפליטי מלחמה או בצורת מ-22 מדינות אפריקניות, לא פחות ולא יותר.

"רק לסודנים ולאריתראים יש הגנה מטעם האו"ם", הוא מסביר, "כפליטים מוכרים מכוח האמנה הבינלאומית בדבר מעמדם של פליטים". המשמעות היא שאלה אינם ברי גירוש. "היתר, שבאים ממערב אפריקה, טוענים שישראל היא הדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון ולכאן הם מגיעים בעיקר כדי לחפש עבודה. הם מגורשים מכאן, בדרך כלל, בשיתוף פעולה עם הקונסולים של מדינותיהם".

פצעים בגופם ובנפשם

הדילמה האנושית הכרוכה בטיפול ובמגע יומיומי עם אלפי זרים שהגיעו לכאן ונתפסו, מתעוררת אצל אנשי שב"ס גם דרך הפרטים היבשים לכאורה של מספרים, סדר יום ולוחות זמנים. בקול שקט ונמוך מספר לנו מליחי על התלאות שעברו חלק מהאנשים, על הניצול הציני של בדואים את מצבם האומלל של מחפשי העבודה. "הם יוצרים עמם קשר כבר בארצות המוצא ומבטיחים להם שם הרים וגבעות. הם מארגנים מערך שלם של היסעים עד הגבול, אבל עוצרים עוד קודם ואז תובעים מהם תשלום כופר, העומד בממוצע על 3,000 דולר לנפש. לאיש אין סכום כזה, כמוכן, ואז מתחילים לענות אותם, עינויים פיזיים קשים. המעונה מקבל טלפון ועליו להתקשר למשפחתו ולבקש שישלחו לו כסף".

כך מגיעים למתקן 'סהרונים' אנשים פצועים, לא רק בגופם אלא נושאים עמם טראומות קשות, חרדות ופחדים מאימת הדרך שעברו, אם מהבדואים ואם מכדורי המצרים במהלך גניבת הגבול. אשתו של ג'יימס נורתה ונהרגה לנגד עיניו. היא קבורה בחצור. שלט עץ קטן על תלולית הקבר מודיע כי כאן קבורה "סודנית אלמונית". אין לו סיכוי להגיע לשם וכבר מעיקה עליו העובדה שאינו יודע מה יעשה, לכשישתחרר, עם גופת אשתו.

בתחלואי הגוף והנפש מטפלים במסירות רבה הצוותים הרפואיים והטיפוליים של שב"ס. ב'סהרונים' עובדים רופא כללי, רופא שיניים, אחראי מרפאה וחובש משמרת שהוא הבלן במתקן, כמו גם רופא ילדים המבקר במקום פעמיים בשבוע. נוסף לכך מגיעים לכאן שלושה עובדים סוציאליים, קצינות חינוך, מדריכות לילדים, מורות ומתנדבים מיישובי הסביבה.

נעלי 'ספיידרמן' לילדים

כל מי שנתפס ומגיע למתקן עובר תהליך קבלה מדוקדק, הכולל זיהוי, רישום, צילום, הטבעת אצבע ביומטרית, בדיקה רפואית, חיסון נגד דלקת קרום המוח, שיקוף ריאות לגילוי שחפת במרכז הרפואי "סורוקה" ואשפוז במידת הצורך. 80 אנשים מבין המוחזקים במקום, מקבלים כיום טיפול מונע בעקבות גילוי שחפת בלתי פעילה,

מיד עם הגיעם הם מקבלים סל סדקית ראשוני, הנשים מקבלות בנוסף את כל מוצרי ההגינה

דבר המצריך הוצאה וליווי יומימיים למרפאות ולמכונים רפואיים. על פי חוק, כל מי שנתפס מובא לפני שופט בתוך ארבעה ימים, וזה מוציא צו להמשך מעצר או שחרור. אחת ל-30 יום מובא כל מסתנן בפני שופט ומצבו נשקל מחדש, על פי קריטריונים שונים.

"רוב הפליטים מגיעים חסרי כול. מיד עם הגיעם הם מקבלים סל סדקית ראשוני, הכולל מברשת ומשחת שיניים, סבון, שמפו וכלי רחצה. הנשים מקבלות בנוסף את כל מוצרי ההגינה. כולם מקבלים ביגוד והנעלה, הילדים מקבלים נעלי ספיידרמן - הכל מתקציב שב"ס", מדגיש

"שב"ס עושה הכל

להקל על המוחזקים:

כולם מקבלים ביגוד

והנעלה, מאווררים

ומזגנים באוהלים

מרכזיים"

מליחי ומדגיש, "שב"ס עושה הכל כדי להקל על המוחזקים, ולכן הצבנו אמות-מידה משלנו לטיפול מיטבי, כמו למשל התקנת מחמי-מים בכל האגפים, ומקררים, טלוויזיה ושני מאווררים בכל חדר. בחצר המרכזית בכל אגף פועלים מאווררים גדולים ובאוהלים מרכזיים שמנו מזגנים". הפליטים מקבלים אספקה שבועית של קפה, תה וסוכר. לילדים מספק שב"ס מטרנה, חלב ודגני בוקר. בקרוב, אומר מליחי, הוא מתכוון להציב בכל אגף מכונת סוכר.

נציגי או"ם משבחים

במתחם ב' אגף 7 מחלקים עכשיו ארוחת צהריים. המתחם בן שתי קומות, בנוי בצורת האות ח', צבוע בצבעי כחול ואפור ומכיל עשרות חדרים. בכל חדר עשר מיטות, טלוויזיה ומאווררים, עם משטח אספלט מרכזי, מוצל. בחדר האוכל הממוזג נאספים עשרות אנשים המחזיקים בידיהם חמגשיות צהובות, גדולות במיוחד. הארוחה כוללת בשר, קטניות ומרק, בכמויות נדיבות. את האוכל מגישים הפליטים עצמם, המתחלפים בתורנות מטבח. מליחי מתאר תהליך חינוכי והסתגלותי ארוך. "חלקם לא ידעו, למשל, איך משתמשים בשירותים. מצאנו אותם עומדים על האסלות. כמה אסלות נשברו עד שגילינו את מקור הבעיה", הוא מחייך. צריך למצוא מקום גם לחיוך, מול הקושי שחווים אנשי שב"ס בטיפול בפליטים.

מתקן 'סהרונים' עומד בביקורת קבועה של נציגי האו"ם, בכל הנוגע לכמות המזון ולאיכותו, טיפול

שב"ס לקח על עצמו לנהל את המתחם באופן שיבטיח את בטחונם האישי של השוהים בו

העצמה ועידוד

שיחה עם רס"ר מורן כהן, עובדת סוציאלית בסהרונים

התמונה שנחרתת בראש וכלב יותר מכול אחרי הסיוור במתקן 'סהרונים', היא זו של רס"ר מורן כהן, עובדת סוציאלית במתקן, מחבבת את ילדי הפליטים המקיפים אותה מכל עבר.

אגף הנשים ב'סהרונים' מורכב מכמה אוהלים צבאיים גדולים ואוהל מרכזי ענק, שבו פועלים שני מזגנים, טלוויזיה ושלושה מקררים. כאן אפשר לראות כבסים תלויים לייבוש, רחבת משחקים קטנה הכוללת מגלשה וילדים סקרנים שמתרוצצים עם חיוך ושמת חיים כאילו לא חצו מעולם גבול מסוכן באישון לילה. ביוזמת שב"ס אורגנו כאן כיתות לימוד לילדים, כולל לימוד עברית, הפעלות ומשחקים, מדריכת אמנות שמגיעה באופן קבוע וחיילים בשנת שירות (שין-שינים) שמארגנים פעילות המותאמת לילדים בגילים השונים. בקיץ פעלה קייטנה במתחם ואפילו היתה כאן בריכת שחייה קטנה.

כהן, אחת משלושת העובדים הסוציאליים ב'סהרונים' (האחרים הם עו"ס אמנון ראובן ועו"ס ורד שחר), אחראית על מתחם א', הותיק יותר, ועובדת עם גברים ונשים. רוב הנשים, היא מספרת, הן מאריתראה. לכל אישה שמגיעה נפתח תיק סוציאלי והיא עוברת שיחת 'אינטק' - בדיקת פרטים ראשונית - במטרה לזהות מצוקות ורקע אובדני, וכן בקשה לחתימה על טופס ויתור סודיות, כדי שניתן יהיה להעניק לה את הטיפול המתאים.

רס"ר מורן כהן

"צריך לזכור שמדובר בנשים שעברו, בנוסף לטלטלות הדרך, גם עיניים קשים, אובדן יקרים והרבה מקרי אונס, לצערנו", אומרת מורן. האיתור של נשים במצוקה נפשית הוא חשוב ביותר, היא מספרת, כיוון שלקבוצה זו מוקדשת תשומת-לב מיוחדת ויש עליה גם השגחה מיוחדת של פסיכיאטר ועובדת סוציאלית. נוסף לכך, נעשית עבודה קבוצתית עם אוכלוסיות ייחודיות בקרב הנשים והגברים. "למשל, קבוצה לאריתראים מבוגרים שנותקו ממשפחותיהם, בגלל בריחה

משירות צבאי או חיפוש אחר פרנסה. מאפיינת אותם תחושת אי-אונים קשה, מפני שנכשלו למעשה בפרנסת המשפחה ועצמאותם ניטלה. הם חשים ביזוי עצמי ועלבון". בימים אלה עובדת מורן עם קבוצה של נשים ממערב-אפריקה, שנמצאות במתקן יותר משנה. "החלטנו להתמקד בקבוצה זו בגלל הזמן הרב שהן שוהות כאן והעובדה שהן צופות כל העת בקבוצות של משתחררים ברי-הגנה, מה שהופך אותן לנחותות באגף שלהן. הן קיוו למצוא עבודה וכעת חיות באי-ודאות, עד כי חלקן מוכנות אפילו לחזור לארצות מוצאן. אנחנו עובדים איתן על העצמה, תמיכה, עידוד ומתן כוח".

התאבדות, כמאה מהם פשוט נעמדו ליד השער והודיעו שהם רוצים ללכת. טיפלנו בהם ברגישות ככל האפשר, אך תוך הצבת גבולות ברורים". השבוע, הוא מספר, היה ניסיון של שני אנשים מחוף השנהב לברוח. "גל השחרורים הראשון של האריתראים, שקיבלו אישורי שהייה בארץ, הניב מיד גל של מסתננים חדשים מאריתריאה, שראו כי טוב. עכשיו אנחנו לפני שחרור של סודנים וכבר מתכוננים לגל חדש של מסתננים מסודן".

ההיערכות ב'סהרונים' היא תהליך מתמיד בשל אופי ההתרחשויות. 800 אריתראים ו-300 סודנים מרכיבים את הגרעין הקשה של המסתננים, והיתר מגיעים, כאמור, מכל מדינות מערב אפריקה. בחודשים מרס-מאי 2009 שוחררו רבים מהאריתראים. "הסודנים ראו בזה עלבון כי מנקודת מבטם הם גזע עליון, מה עוד שהאריתראים היו פליטים גם בסודן. כתוצאה מכך פרצו מהומות - הסודנים טיפסו על הגדרות, ביצעו ניסיונות

רפואי ובקשות פרטניות להגנה על ידי האו"ם. "ביל ויליאם סיל הוא האחראי מטעם הנציבות העליונה של האו"ם לענייני פליטים במדינת ישראל והוא מלא שבחים על ההתארגנות והפעילות שלנו", אומר מליחי, וחשוב לו להרגיש: "הנציגה, שרון הראל, מומחית לענייני פליטים בעלת ניסיון וידע רב, ממלאת את הרו"חות על המתקן, ואני שמח לומר שרובם חיוביים". האו"ם מספק לשהים

"טיפלנו בהם ברגישות ככל האפשר, אך תוך הצבת גבולות ברורים"

במתקן כרטיסי טלכרד אחת לחודש, לשימוש במתקני הטלפון הציבוריים.

בינתיים, וכדי להעביר את הזמן הלא-ידוע ואת אי הוודאות המכרסמת בלב, יוזם מליחי טורניר כדורגל, תחרויות כדורסל, שש-בש ודומיניו. הכל מתנהל כאן בלא פחות מארבע שפות: אנגלית, ערבית-סודנית, אמרית וטיגריית (שפת אריתראה). בין לבין מנסים להנך לניקיון ולהיגיינה, בודקים פעמיים ביום את החדרים ומקפידים על לוחות זמנים וסדר-יום. בין לבין מהרהר מליחי במה שעוד צפוי לאנשים האלה ולצוות המטפל.

